

HARBIY SUDLAR HAQIDAGI DASTLABKI ME'YORIY HUJJATLARNING QABUL QILINISHI VA HUQUQIY MAQOMI

B.Axmedov

Tadqiqotchi: Samarqand harbiy sudi raisi

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida harbiy sudlarning tashkil etilishi va dastlabki me'yoriy hujjatlarning qabul qilinishi jarayonini tahlil qiladi. 1992-yil 28-fevralda qabul qilingan Prezident farmoni bilan tashkil etilgan harbiy tribunallar va harbiy prokuratura organlari mamlakatda harbiy sud tizimining asosini tashkil etdi. Maqolada ushbu hujjatlarning huquqiy maqomi, ularning sud tizimida tutgan o'rni va rivojlanish jarayoni yoritilgan. Shuningdek, harbiy sudlarning umumiy yurisdiksiya sudlaridan farqlari, ularning vakolatlari va faoliyatining nazorati hamda moddiy-texnik ta'minoti masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: harbiy sudlar, me'yoriy hujjatlar, huquqiy maqom, sud tizimi, O'zbekiston Respublikasi

Sud hokimiyati – har qanday demokratik davlatning asosiy poydevorlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi bilan sud-huquq tizimining yangi bosqichi boshlandi. Shu jumladan, harbiy xizmat bilan bog'liq jinoyat va nizolarni ko'rib chiqish vakolatiga ega bo'lgan harbiy sudlar tashkil etildi. Harbiy sudlarning huquqiy maqomi va me'yoriy asoslari ularning faoliyat samaradorligi, xolisligi va mustaqilligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Mustaqillik yillarida harbiy sudlar faoliyatini tartibga soluvchi bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, 1992-yilda Prezident farmoni asosida harbiy tribunallar tashkil etildi va bu keyinchalik professional sud tizimining muhim tarkibiy qismiga aylandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 1992-yil 28-fevralda qabul qilingan "Harbiy tribunallar va harbiy prokuratura organlari to'g'risida"gi farmon harbiy sud tizimining huquqiy asosini yaratdi. Ushbu farmon orqali harbiy yurisdiksiya masalalari bo'yicha maxsus sud organlari shakllantirildi.

Keyinchalik, 1993-yil 2-sentyabrda qabul qilingan "Sudlar to'g'risida"gi qonun bilan harbiy sudlarning maqomi aniq belgilandi. Bu qonun doirasida

harbiy sudlarning vakolatlari, tarkibi, tayinlash tartibi va faoliyat yuritish prinsiplari mustahkamlandi.

O'zbekiston Respublikasining harbiy sudlari, umumiy yurisdiksiya sudlari sifatida, Qurolli Kuchlar tarkibidagi harbiy xizmatchilar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar va fuqarolik ishlarini ko'rib chiqadi. Ularning huquqiy maqomi quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

Harbiy sudlar tizimi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

O'zbekiston Respublikasi Harbiy sudi – yuqori instansiya sud.

Okrug va hududiy harbiy sudlar – birinchi instansiya sudlari.

Ushbu sudlar O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi tizimiga kiradi va uning Harbiy hay'ati tomonidan nazorat qilinadi.

Harbiy sudlar quyidagi ishlarni ko'rib chiqadi:

Harbiy xizmatchilar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar.

-Harbiy qismlar va qo'shinlar boshqaruviga nisbatan harbiy xizmatchilarning da'volari.

-Davlat sirlariga taalluqli ishlar.

-Fuqarolik va jinoyat ishlarining ayrim hollarda umumiy yurisdiksiya sudlari tomonidan ko'rilishi.

3. Sudyalar va xodimlar

Harbiy sudlarning sudyalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari bilan tayinlanadi. Ularning harbiy xizmatchi maqomi saqlanmagan holda, O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tarkibidan O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi tizimiga o'tkazilgan.

Prezidentning 2020-yil 24-iyuldagi farmoni bilan harbiy sudlarning tashkiliy-shtat tuzilmasida islohotlar amalga oshirildi. Sudyalar soni 7 taga yetkazildi va qo'riqlash vzvodi tugatildi. Bu islohotlar harbiy sudlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Harbiy sudlarning asosiy faoliyati quyidagi normativ hujjatlar bilan tartibga solinadi:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;

“Sudlar to'g'risida”gi Qonun (1993);

“Jinoyat-protsessual kodeksi”;

Harbiy sudlar to'g'risidagi nizomlar (1993-yil 927-XII-sonli qaror bilan tasdiqlangan).

Mazkur huquqiy asoslar harbiy sudlarning professional faoliyat yuritishini ta'minlaydi va ularning maxsus yurisdiksiya doirasida xolis ish yuritishlariga

kafolat beradi. O‘zbekiston Respublikasida harbiy sudlar faoliyatining huquqiy asoslari Konstitutsiyadan tortib maxsus qonunlar, farmonlar va qarorlarga qo‘yilgan bo‘lgan hujjatlar majmuasiga tayangan. Ular sudning vakolati, tarkibi, yurisdiksiyasi va faoliyat mexanizmlarini belgilab beradi.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992)

106-moddada sud hokimiyati mustaqilligini ta‘minlovchi normalar belgilangan.

Harbiy sudlar sud hokimiyatining tarkibiy qismi sifatida e‘tirof etiladi.

Konstitutsiyaga ko‘ra, barcha sudlar qonunga bo‘ysunadi va mustaqil faoliyat yuritadi.

2. "Sudlar to‘g‘risida"gi Qonun (1993-yil 2-sentyabr, 924-XII)

Bu qonun harbiy sudlar faoliyatining huquqiy asosiy manbasi hisoblanadi. Unda:

Harbiy sudlarning yurisdiksiyasi;

Sudyalarni tayinlash tartibi;

Sud qarorlarining ijrosi;

Sud mustaqilligi va kafolatlari belgilangan.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 28-fevraldagi farmoni

Harbiy tribunallar va harbiy prokuratura organlarining tuzilishi asosida harbiy sud tizimi shakllantirildi.

Ushbu farmon ilk normativ asoslardan biri bo‘lib xizmat qilgan.

4. 1993-yil 2-sentyabrdagi qarorlar:

925-XII-sonli Qaror – "Sudlar to‘g‘risidagi qonunni amalga oshirish tartibi haqida";

927-XII-sonli Qaror – Harbiy sudlar faoliyatini bevosita tartibga soluvchi nizomlar:

Harbiy sudlar faoliyatini tashkil etish to‘g‘risidagi nizom;

Sudyalarning malaka hay‘ati to‘g‘risidagi nizom;

Sud xodimlarining mansab darajalari to‘g‘risidagi nizom.

5. Jinoyat-protsessual kodeksi (JPK)

Harbiy sudlar jinoyat ishlari yuritilishida JPK normalari asosida ish ko‘radi.

Ish yuritish tartibi, protsessual harakatlar va qarorlar chiqarish tartibi belgilangan.

6. Harbiy xizmatga oid maxsus qonunlar

“Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi Qonun;

“Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun;

Bu qonunlar orqali harbiy shaxslarning huquqiy maqomi, intizomiy va xizmat majburiyatlariga oid masalalar tartibga solinadi.

7. Sudyalar maqomi to'g'risidagi qonunlar

Harbiy sudyalarning maqomi, huquq va majburiyatlari umumiy sudyalar kabi belgilanadi;

Sud mustaqilligi va daxlsizligining kafolatlari aniq ko'rsatilgan.

Harbiy sudlar – O'zbekiston Respublikasining sud-huquq tizimida alohida o'rin tutadi. Ularning faoliyatini tartibga soluvchi dastlabki normativ hujjatlar, ayniqsa 1992-yilgi Prezident farmoni va 1993-yilgi "Sudlar to'g'risida"gi qonun, ularning tashkil etilishi va rivojlanishida muhim asos bo'ldi. Harbiy sudlar faoliyatining yuridik asoslari ularning mustaqilligini va professional darajasini belgilab berdi. Shuningdek, bugungi kunda bu sudlar harbiy xizmatchilar o'rtasidagi nizolar va jinoyatlar yuzasidan qonuniy, adolatli va shaffof qarorlar chiqarishda muhim rol o'ynamoqda. Ularning faoliyatini yanada takomillashtirish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va kadrlar salohiyatini oshirish orqali sud hokimiyatining mustahkamlanishiga xizmat qilishi mumkin. Harbiy sudlar faoliyatining huquqiy bazasi keng va ko'p bosqichli hujjatlar majmuasidan iborat bo'lib, ular harbiy yurisdiksiya doirasida adolatli va qonuniy sudlovni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu bazaning asosiy vazifasi — harbiy xizmatchilarning huquq va erkinliklarini kafolatlagan holda, ularni qonun oldida javobgarlikka tortish imkonini beruvchi mustahkam me'yoriy asosni yaratishdir.

ADABIYOTLAR:

1. Mavlonov, A. (2022). O'zbekiston Respublikasi harbiy sudlar faoliyati. Fayllar.org. Olingan manba: [Fayllar](#)
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 28-fevraldagi "Harbiy tribunallar va harbiy prokuratura organlari to'g'risida"gi farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1993-yil 2-sentyabrdagi "Sudlar to'g'risida"gi 924-XII-sonli Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1993-yil 2-sentyabrdagi "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni amalga kiritish tartibi haqida"gi 925-XII-sonli Qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1993-yil 2-sentyabrdagi "Sudyalarning malaka hay'ati to'g'risidagi, Sudyalarning malaka darajalari

to'g'risidagi, Sud xodimlarining mansab darajalari to'g'risidagi, Harbiy sudlar faoliyatini tashkil etish to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida"gi 927-XII-sonli Qarori.